

ΔΙΑΘΕΣΕΙΣ ΤΟΥ ΡΗΜΑΤΟΣ

Διάθεση είναι ο τρόπος με τον οποίο το ρήμα «διατίθεται» σε σχέση με το υποκείμενό του. Είναι, δηλαδή, το νόημα / η έννοια του ρήματος που δείχνει τι κάνει, τι παθαίνει ή σε ποια κατάσταση βρίσκεται το υποκείμενο.

Προσοχή: η διάθεση δεν πρέπει να ταυτίζεται / συγχέεται με τη φωνή. Η **φωνή** (ενεργητική και παθητική) αναφέρεται στη **μορφή του ρήματος** (πιο συγκεκριμένα στο μορφολογικό σύστημα των **καταλήξεων των ρημάτων**), ενώ η **διάθεση** στη **σημασία του ρήματος** σε σχέση με το υποκείμενό του. Αυτό σημαίνει πως μπορεί ένα ρήμα να είναι παθητικής φωνής, αλλά ενεργητικής διάθεσης, όπως ακριβώς συμβαίνει με αρκετά αποθετικά ρήματα (αισθάνομαι, δέχομαι κλπ.)

Με βάση, λοιπόν, τη σημασία τους τα ρήματα διακρίνονται σε **τέσσερις διαθέσεις, την ενεργητική, την παθητική, τη μέση και την ουδέτερη.**

- **Ρήματα ενεργητικής διάθεσης:** είναι τα ρήματα που φανερώνουν κυρίως ότι το υποκείμενο είναι ο **δράστης**, δηλαδή ενεργεί ή κάνει κάτι:

π.χ. Ο Νίκος βοήθησε τον Γιώργο
Η πολλή ζέστη έλιωσε τα χιόνια

- **Ρήματα παθητικής διάθεσης:** είναι τα ρήματα που φανερώνουν ότι το υποκείμενο είναι ο **δέκτης**, δηλαδή παθαίνει κάτι ή δέχεται μια ενέργεια από άλλον, είτε καλή είτε κακή. Ο δράστης, αν χρειάζεται, δηλώνεται με ένα προθετικό σύνολο, συνήθως με την πρόθεση «από» και το όνομα, το οποίο ονομάζεται **«ποιητικό αίτιο»**.

π.χ. Ο Γιώργος **βοηθήθηκε** από τον Νίκο.

- **Ρήματα μέσης διάθεσης:** είναι τα ρήματα που φανερώνουν ότι το υποκείμενο είναι συγχρόνως **δράστης και δέκτης** μιας ενέργειας, δηλαδή ενεργεί και η ενέργεια γυρίζει σ' αυτό.

π.χ. Η καθηγήτριά μας **ντύνεται** ωραία κάθε μέρα.

α) Τα ρήματα που δηλώνουν **φροντίδα του σώματος**, υπό την προϋπόθεση ότι **αυτή η ενέργεια γίνεται από τον ίδιο**, χαρακτηριστικό το οποίο γίνεται κατανοητό αν αναφέρεται ρητά ή υπονοείται το «**μόνος μου/σου/του κ.λπ.**» (ντύνομαι μόνος μου). Τέτοια ρήματα είναι: γυμνάζομαι, ετοιμάζομαι, κουρεύομαι, λούζομαι, μακιγιάρομαι, ντύνομαι, ξυρίζομαι, πλένομαι, προπονούμαι, στολίζομαι, χτενίζομαι κ.λπ..

β) Μερικά ρήματα που δηλώνουν κάποια **μορφή άσκησης επίδρασης**, η οποία επηρεάζει το ίδιο το υποκείμενο (Μετά το γυμναστήριο **τρέφομαι** υγιεινά). Τέτοια ρήματα είναι: κόβομαι, κοιτάζομαι, σκεπάζομαι, συγκρατούμαι, τρέφομαι, τρίβομαι, χτυπιέμαι, κλπ.

γ) Όλα τα ρήματα με προσδιορισμούς αυτοπάθειας (αυτοδιαφημίζεται, αυτοσυγκεντρώνεται, αυτοτιμωρείται, αυτό...)

Μέσα αλληλοπαθή, όταν δηλώνουν **αλληλοπάθεια**, όταν δηλαδή οι δράστες είναι δύο και μέσω της δράσης τους επηρεάζει ο ένας τον άλλο (Ο Γιώργος και ο Γιάννης τσακώνονται). Τα ρήματα αυτά είναι κυρίως στην

μεσοπαθητική φωνή, σε πληθυντικό αριθμό και τα υποκείμενα είναι δύο (είτε ως ξεχωριστά υποκείμενα είτε ένα υποκείμενο στον πληθυντικό αριθμό, π.χ. «εμείς»).

α) Τα σημαντικότερα ρήματα που δηλώνουν αλληλοπάθεια είναι: αγαπιούνται, αγκαλιάζονται, αποχαιρετιούνται, βρίζονται, γνωρίζονται, αγαπιούνται, μισούνται, σκοτώνονται, συμπαθιούνται, συναντιούνται, τηλεφωνιούνται, φιλιούνται, χαιρετιούνται.

β) Η αλληλοπάθεια επίσης δηλώνεται και με προσδιορισμούς αλληλοπάθειας, όπως αλληλοβοηθούνται, αλληλοεπηρεάζονται, αλληλοσπαράζονται, αλληλο...

γ) Αλληλοπάθεια, τέλος, μπορεί να δηλωθεί και με οποιοδήποτε μεταβατικό ρήμα με τους ανάλογους πάλι προσδιορισμούς αλληλοπάθειας, όπως «ο ένας τον άλλον», «ο ένας με τον / ή από τον / ή για (κ.ά) τον άλλον», «μεταξύ μας/σας/τους» κ.λπ. (Κατηγόρησαν ο ένας τον άλλο).

- **Ρήματα ουδέτερης διάθεσης:** είναι τα ρήματα που φανερώνουν ότι το υποκείμενο βρίσκεται απλώς σε μια κατάσταση, ούτε ενεργεί ούτε παθαίνει κάτι (π.χ. κοιμάμαι, ξεκουράζομαι, παραμένω).

Όταν διατυπώνουμε μια πρόταση με ρήμα ενεργητικής διάθεσης (Ο Νίκος βοήθησε τον Γιώργο) έχουμε **ενεργητική σύνταξη** και όταν διατυπώνουμε την πρόταση με ρήμα παθητικής διάθεσης (Ο Γιώργος βοηθήθηκε από τον Νίκο) έχουμε **παθητική σύνταξη**.

Στην παθητική σύνταξη, το πρόσωπο ή πράγμα που κάνει την ενέργεια (από το οποίο παθαίνει κάτι το υποκείμενο) δίνεται με ένα προθετικό σύνολο (πρόθεση «από» + όνομα) και ονομάζεται **ποιητικό αίτιο** (Ο Γιώργος βοηθήθηκε από τον Νίκο).

Το **ποιητικό αίτιο** σχηματίζεται κυρίως με το «από» + αιτιατική.

Προσοχή: το «από» + αιτιατική δε δηλώνει πάντα το ποιητικό αίτιο. Μπορεί να δηλώνει και την αιτία (να είναι προθετικό σύνολο που δηλώνει αιτία), π.χ. «Προδόθηκε από ένα σημάδι που είχε στο πρόσωπο» (το «από ένα σημάδι» δηλώνει αιτία και δεν είναι ποιητικό αίτιο).

Ωστόσο, το ποιητικό αίτιο απαντάται και στις εξής μορφές:

σε + αιτιατική (στα ρηματικά επίθετα σε –τός, π.χ. «Είναι αγαπητός σε όλους»),

με + αιτιατική (στις παθητικές μετοχές σε –μένος, π.χ. «Κορμί ποτισμένο με ιδρώτα»),

ως α' συνθετικό (σε σύνθετες λέξεις με β' συνθετικό μετοχές μεσοπαθητικού παρακειμένου, π.χ. «ερωτοχτυπημένος»).

Το ποιητικό αίτιο **παραλείπεται** όταν:

εύκολα εννοείται από τα συμφραζόμενα, π.χ. «Χθες έπιασε βροχή και βράχηκα» (εν. από τη βροχή), **δεν ξέρουμε το δράστη ή δε θέλουμε να τον αναφέρουμε**, π.χ. «Ξυλοκοπήθηκε νεαρός φοιτητής» (εν. από κάποιον που ή δεν τον ξέρουμε ή δε θέλουμε να τον αναφέρουμε).

Λειτουργικός ρόλος:

Με την ενεργητική σύνταξη:

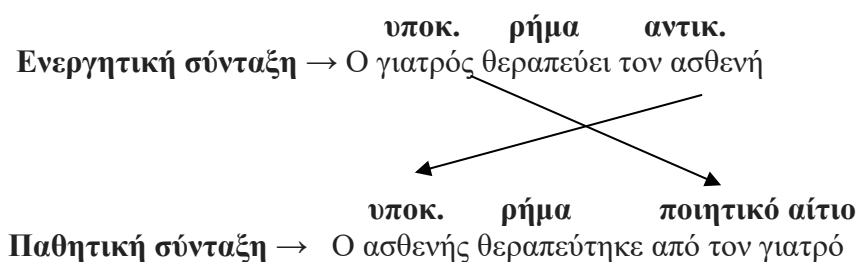
- Δίνεται έμφαση/εξαιρείται το υποκείμενο, δηλαδή ο δράστης.
- Το ύφος γίνεται πιο προσωπικό, άμεσο, ζωντανό κλπ.

Με την παθητική σύνταξη:

- Δίνεται έμφαση/εξαιρείται το αποτέλεσμα της ενέργειας, η πράξη / δράση που κάνει το υποκείμενο.
- Το ύφος γίνεται πιο επίσημο, τυπικό, απρόσωπο, ουδέτερο κλπ.
- Ο λόγος αποκτά μεγαλύτερη πλοκή και γίνεται πιο σύνθετος.

Μετατροπή της ενεργητικής σύνταξης σε παθητική. Η γενική διαδικασία μετατροπής της ενεργητικής σύνταξης σε παθητική και αντίστροφα είναι η εξής: 1) το αντικείμενο (εκεί που μεταβαίνει η ενέργεια) της

ενεργητικής σύνταξης γίνεται υποκείμενο της παθητικής σύνταξης, 2) το ρήμα της ενεργητικής σύνταξης μετατρέπεται σε ρήμα παθητικής διάθεσης, 3) το υποκείμενο της ενεργητικής μετατρέπεται σε ποιητικό αίτιο της παθητικής σύνταξης.

Υπάρχουν όμως πολλά ρήματα, τα «**αποθετικά**», που σχηματίζουν μόνο παθητική φωνή και έχουν ενεργητική διάθεση.

π.χ. Ο μαθητής **μεταχειρίστηκε** / **χρησιμοποίησε** Η/Υ.

Υπάρχουν όμως αρκετά ρήματα που δε σχηματίζουν παθητική φωνή και οι τύποι της ενεργητικής τους φωνής χρησιμοποιούνται και με παθητική σημασία / διάθεση.

π.χ. Τα χιόνια **έλειωσαν** από την πολλή ζέστη.